

2. Александров В.М. Особенности обучения иностранной речи для профессионального развития в зрелом возрасте. *Научный журнал Национального педагогического университета им. М.П. Драгоманова*. 2008. № 3. С. 87–90 (Серия 9: Актуальные проблемы современного образования).
3. Борщовецька В.Д. Навчання студентів-економістів англійської фахової лексики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови». К., 2004. 20 с.
4. Випускники ВНЗ у реальному бізнесі: яких знань і навичок їм бракує? / В. Яковлева, О. Карпова, С. Леонтєва та ін.; под ред. О. Сидоренко. *Вісник консорціуму із удосконалення менеджмент-освіти в Україні*. 2004. № 2. С. 2–3 (Інформаційне видання Міжнародної благодійної організації «Консорціум з удосконалення менеджменту освіти в Україні»).
5. Гришин А. Дистанционный всеобуч / А. Гришин, М. Хохуля. *Компаньон*. 2002. № 24 (28). С. 53–57.
6. Добровольська Л.В. Читання іншомовної літератури як засіб формування компетенції фахівця. *Вісник Одеського державного університету*. 1999. Вип. 4. С. 73–77 (Серія: Філологія: мовознавство, літературознавство).
7. Ермолаева М.Г. Разработка образовательных программ в системе повышения квалификации педагогов. *Педагогика*. 2005. № 7. С. 55–59.
8. Зінукова Н.В. Навчання студентів-економістів написання англійською мовою довідково-інформаційної документації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови». К., 2004. 18 с.
9. Коваленко Ю.А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 37–41.
10. Корнеева Л.И. Дополнительное гуманитарное образование менеджеров. *Педагогика*. 2005. № 2. С. 95–100.
11. Назаренко А.Л. Дистанционное обучение иностранным языкам: принципы, преимущества и проблемы / А.Л. Назаренко, В.А. Дугарцыренова. *Вестник МГУ*. 2005. № 1. С. 71–76 (Серия 19: «Лингвистика и межкультурная коммуникация»).
12. Скуратівська Г.С. Навчання писемного англійського професійного мовлення студентів фінансово-економічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови». К., 2002. 20 с.
13. Интегрированное обучение предмету и языку в подготовке студентов педагогических специальностей / М. Раннунт, К. Райк. *Руководство для педагогов вузов*. Тарту, 2016. С. 77.
14. CLIL: Content and Language Integrated Learning / Do Coyle, Philip Hood, David Marsh. Cambridge University Press. 2010. 173 p.

УДК 37.011.3-051

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Анненкова Н.П., в. о. доцент кафедри скрипки
Національна музична академія України імені П.І. Чайковського

Потапчук Т.В., д. пед. н., професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти
*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

У статті, у результаті аналізу та узагальнення головних позицій дослідників компетентнісного підходу в професійній освіті, професійно-педагогічній (післядипломній освіті та самоосвіті), було з'ясовано, що їх об'єднують такі домінуючі характеристики: суб'єктність позиції фахівця, що визначає здатність до системного, перманентного професійного, особистісного саморозвитку; варіативність; компетентний професіонал спроможний ефективно адаптуватися до умов діяльності, що постійно змінюються.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність педагога, система професійного саморозвитку, безперервна освіта, післядипломна освіта.

В статье, в результате анализа и обобщения главных позиций исследователей компетентностного подхода в профессиональном образовании, профессионально-педагогическом (последипломном образовании и самообразовании), было установлено, что их объединяют следующие доминирующие характеристики: субъектность позиции специалиста, который определяет способность к системному, перманентному профессиональному, личностному саморазвитию; вариативность; компетентный профессионал способен эффективно адаптироваться к условиям деятельности, что постоянно меняются.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность педагога, система профессионального саморазвития, непрерывное образование, последипломное образование.

Annenkova N.P., Potapchuk T.V. PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF THE TEACHER IN THE PROFESSIONAL SELF-EMPLOYMENT SYSTEM

In the article, after analyzing and summarizing the main positions of the researchers of the competence approach in vocational education, vocational and postgraduate education (postgraduate education and self-education), it was ascertained that they are united by the following dominant characteristics: the subject's position of a specialist, which determines the ability to systemic, permanent professional, personal self-development; variability; A competent professional is able to adapt effectively to constantly changing conditions.

Key words: *vocational and pedagogical competence of the teacher; system of professional self-development, continuous education, postgraduate education.*

Постановка проблеми. Стосовно основ розвитку та саморозвитку професійно-педагогічної компетентності педагога науковці, вказуючи на особливості педагогічної професії, акцентують на сутності саме педагогічної компетентності як мобільної системи педагогічних знань та здатності до їх використання в ситуаціях, які постійно змінюються, тобто які щоразу потребують осмисленого та творчого їх практичного використання. Щодо розвитку професійної компетентності сучасного педагога, то варто зазначити, що більшість наукових робіт порушує проблеми підвищення педагогічної компетентності педагога в системі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, а також післядипломної освіти, значно менше – в системі професійного саморозвитку вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійно-педагогічного розвитку та саморозвитку, підвищення професійної компетентності педагога є складною та багатоаспектною, тому різні напрями, форми та методи професійного розвитку особистості були предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Г. Балл, І. Зязюн, Ю. Пелех, В. Семіченко та ін.).

Також варто зазначити, що професійний розвиток вчителя досліджується у контексті: філософії освіти (О. Антонова, І. Зязюн, В. Кремень, О. Отич), професійної освіти (Л. Павленко, С. Сисоева, І. Якухно) професійно-педагогічного розвитку вчителя (В. Маслов, Л. Стащенко, О. Шевченко).

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні професійно-педагогічної компетентності педагога в системі професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так, академік О. Савченко, досліджуючи проблеми понятійного апарату компетентнісної освіти, вказує на важливість взаємозалежності загальноосвітньої та професійної діяльності компетентнісного рівня, визначаючи їх ключові характеристики. Зокрема, зазначається, що «зростають вимоги до якості освіти і виникає запит на

компетентних учителів і компетентних учнів. Тривалі наукові дискусії дали змогу вченим виокремити чотири базових характеристики поняття «компетентність»: використання компетентності завжди відбувається у певному контексті (скажімо, у конкретній навчальній ситуації); компетентність завжди є результатом, вона характеризує те, що може зробити індивід, а не описує процес, під час якого він набув цю компетентність (наприклад, учень показує, що саме він уміє, а не розповідає: «Я читав, я писав...»); для вимірювання здатності індивіда користуватися компетентністю потрібні чітко визначені та затверджені стандарти; компетентність є мірою того, що індивід може зробити у конкретному визначений час [12, с. 5].

Так, компетентнісний підхід полягає у зміщенні акценту з накопичування знань, умінь і навичок на формування й розвиток у педагогів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки у ситуаціях професійного зростання. Процес розвитку професійної компетентності педагогічних працівників є цілісним і водночас динамічним. Органічною складовою частиною саморозвитку професійної компетентності педагогів є особистісне та практичне спрямування навчання, розвиток власного досвіду професійної діяльності, особистісного самовдосконалення, емоційно-ціннісних ставлень, ціннісно-світоглядної спрямованості, що реалізується на основі «Я-концепції» і за індивідуальною траєкторією.

Таким чином, логіка структурування процесу розвитку та саморозвитку професійно-педагогічної компетентності педагога на етапі переходу до інноваційних освітніх стандартів закономірно має орієнтуватися на позиції, забезпечуючи: інтеграцію професійної та особистісної складових частин у процесі формування та розвитку професійної компетентності вчителя; пріоритетність особистісно орієнтованих освітніх технологій; посилення тенденції до переходу професійного розвитку у саморозвиток; формування концепції та технології професійної діяльності на основі «Я-концепції»; орієнтацію професійного розвитку педагога на критерії якості, що інтеграль-

но визначають рівень сформованості його професійної компетентності, здатність до самоосвітньої діяльності.

Що стосується структурної організації професійної компетентності педагога, визначені компоненти однаковою мірою актуальні для освітньої діяльності, професійного розвитку:

1. Знання – здебільшого логічна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості.

2. Вміння – психічні утворення, які полягають у засвоєні людини способів і навичок діяльності.

3. Професійна позиція – система сформованих установок і орієнтацій, відношень і оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер дій, поведінки. Процес формування професійної позиції базується на спрямованості особистості (психологічна властивість, яка поєднує цінності, устремління, потреби особистості).

4. Індивідуально-психологічні особливості людини – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінки і виявляються в якостях особистості.

5. Акмеологічні варіанти – внутрішні збудники, які зумовлюють потребу в саморозвитку, творчості та самовдосконалення [11, с. 334–335].

М. Лапенко зазначає, що нова модель компетентності педагога – це науково-обґрунтований склад професійних знань, вмінь і навичок, серед яких треба визначити конструктивні та гностичні, аналітичні, проєктивні, рефлексивні, організаторські, комунікативні вміння, культуру педагогічного спілкування, розвинену педагогічну техніку [10, с. 134].

Аналіз структури професійно-педагогічної компетентності педагога свідчить про свого роду інтеграцію традиційної та інноваційної освіти, зокрема визначається тенденція до формування знань, які засвоюються не через традиційні форми запам'ятовування та відтворення, а через їх об'єктивацію у свідомості особистості, умінь як психічних утворень, що є реальним надбанням особистості. Тобто знання та вміння формуються через призму базових особистісних утворень, пов'язаних з її індивідуальними, у тому числі і психологічними характеристиками, акмеологічними орієнтирами.

Також порівняльна характеристика підходів науковців до структурування професійно-педагогічної компетентності педагога свідчить про зростання питомої ваги само-

розвивальної діяльності в її структурі. Особливої значущості у цьому контексті набуває концепція спрямованої самоорганізації Г.В. Єльнікової [2, с. 133–139], головними позиціями якої є:

- самоуправління як самостійне спрямування своєї діяльності на досягнення мети;
- самоорганізація як самоупорядкування, при якому відбуваються процеси кооперації, співпраці на основі узгодження різних точок зору, зв'язаних співіснуванням різних систем;

- спрямована самоорганізація як управлінська взаємодія, яка спрямовує діяльність людини на самоорганізацію і саморозвиток у заданому напрямі;

- саморозвиток як довільний розвиток (усвідомлений і спонтанний);

- діалогічна адаптація як взаємоприсотування, реакція системи на підбурюючі фактори середовища шляхом когерентного узгодження дій із подразником;

- ситуації додаткової орієнтації, при якій виконання завдання потребує додаткового вироблення знань.

У цьому процесі важливо усвідомлювати той факт, що головні спонукальні сили до саморозвитку є не ззовні заданими, а містяться у його структурі і посилюються вони по мірі того, наскільки його суб'єкт досягає успіху у цьому процесі, результати якого безпосередньо впливають на ефективність професійної діяльності.

За критеріями результативності педагогічної діяльності вчителя М. Лапенко виділяє п'ять рівнів професійної компетентності педагога: репродуктивний (дуже низький), адаптивний (низький), локально-моделюючий (середній), системно-моделюючий (високий) та творчий (найвищий) [10, с. 133].

У системі професійного розвитку та саморозвитку педагога важливо забезпечити, з одного боку, безперервність освіти, з другого – її керованість на основі саморегуляції, самоуправління процесом. Зусилля необхідно сконцентрувати на вирішенні протиріччя між традиційною системою професійного розвитку педагога, в якій учитель є об'єктом системи, що реалізує визначену для нього освітню програму, і інноваційною, заснованою на само регулятивних процесах (самоаналіз, самовизначення, само програмування, саморозвиток, самоуправління, самовиховання та ін.).

Це означає, що вся система післядипломної освіти має модернізуватися на концепції посилення складової частини саморозвитку педагога, підвищення ефективності умов для реалізації індивідуального маршруту та програми професійного, особистісного саморозвитку. Орієнтація на

зазначену ціль зумовлює необхідність приведення у відповідність до неї всієї системи освіти у комплексі її складників: змісту, форм, методів освітньої діяльності, системи діагностики її ефективності та ін.

Зміст та технології післядипломної освіти мають спрямовувати на перманентність саморозвитку педагога, забезпечити переорієнтацію традиційної системи післядипломної педагогічної освіти на формування в її контексті індивідуалізованих програм відповідно до запитів кожного педагога, реального досвіду його професійної діяльності. Суб'єктність позиції та діагностичність процесу мають бути головними ознаками професійного саморозвитку.

Так, психологічні аспекти саморозвитку досліджували І. Бех, В. Боборикін, М. Борисhevський, П. Горностаї, Л. Зязюн, О. Колесник, Л. Павленко та ін. Так, О.П. Колесник визначає сутність саморозвитку як «шлях формування себе як особистості в світі, шлях до переживання дедалі більшої повноти буття у світі [5, с. 391]. Акцентуючи на психологічних аспектах, дослідник асоціює саморозвиток особистості з «прагнення людини до реалізації життєвої енергії, виконання себе у світі як особистості через найбільш повне функціонування наявних та нарощення нових можливостей для породження життєвих актів» [5, с. 46]. Також саморозвиток трактується як найскладніша форма роботи внутрішнього світу людини, в тому числі вироблення власних позицій і переконань, постановка життєвих цілей, пошук шляхів самовизначення в процесі її просування власним шляхом, у межах якої особистість виявляє себе, будує себе, осмислює сенс свого існування. Процесуально саморозвиток визначається як «складна, напружена діяльність, спрямована на позитивну зміну себе, подолання буденності, на опанування вищого сенсу життя» [1, с. 55].

Узагальнюючи позиції науковців, варто, насамперед, звернути увагу на визнання того факту, що саморозвиток є складним і багатогранним процесом, який стосується всіх аспектів внутрішнього світу людини, він виступає іманентним процесом, притаманним особистості, формою її життєвої, психічної активності і тому завдання полягає в тому, щоб допомогти кожній людині відшукати власний алгоритм саморозвитку, самореалізації.

Тому педагогічний ракурс дослідження проблеми пов'язаний із пошуками такої концепції та технології освітньої діяльності, яка була би сприятливою для саморозвитку особистості у контексті, який задається відповідним типом та рівнем навчання.

Професійний саморозвиток О. Пехота тлумачить як самовдосконалення усвідомлене цілеспрямоване самовдосконалення, самозміна з метою досягнення високих результатів у теперішній та майбутній професійній діяльності [9, с. 113]. Феномен «професійного саморозвитку вчителя», як підкреслює Л.А. Павленко, знаходиться в основі самореалізації творчого потенціалу вчителя. Вивчаючи процес саморозвитку, Л.А. Павленко [8, с. 106] вказує на взаємопов'язані форми вираження і реалізації особистості: самоствердження – можливість людини показати себе з найкращого боку та організація своєї діяльності таким чином, щоб в усій красі проявити свої якості, риси тощо; самовдосконалення – можливість особистісного росту людини, набуття та подальше вдосконалення тих рис і якостей особистості, наявність яких наближає її до ідеалу, а також оволодіння новими для особистості видами діяльності;

Саморозвиток як неперервний процес стає певною формою підвищення професіоналізму під час навчання або трудової діяльності в межах спеціальності і трактується як «інформаційно забезпечувальна діяльність, що здійснюється шляхом опанування, нагромадження, упорядкування, систематизації, оновлення різновидів досвіду з метою задоволення пізнавальних потреб для здійснення різних видів діяльності [3, с. 347].

Змістові особливості тлумачення професійного саморозвитку педагога більшою мірою належать до системи професійної підготовки вчителя, складником якої є професійно-педагогічний саморозвиток. Законірно, що процес професійного саморозвитку студента (майбутнього педагога) та вчителя мають однакову основу, хіба що різняться умовами, в яких вони реалізуються, зокрема в рамках професійної освіти саморозвиток частіше програмується та оцінюється викладачем, у той час як у рамках професійної діяльності він реалізується на самоуправлінській основі.

Спільними є позиції, які акцентують на необхідності формування педагога як суб'єкта професійного саморозвитку і його спрямування має стосуватися удосконалення особистісних якостей, необхідних для майбутньої професії, зокрема, «формування особистості викладача, орієнтованого на високі професійні досягнення» [15, с. 181]. Також варто зазначити, що однією з головних функцій саморозвитку є спрямованість на творчий рівень професійної діяльності педагога, тому саморозвиток визначається як «постійний процес оволодіння професійно необхідними новими, актуальними знан-

нями, вміннями та навичками, їх вдосконалення з метою опанування творчим рівнем виконання фахової діяльності» [14, с. 21].

Також усі дослідники проблеми саморозвитку педагога єдині у тому, що функціонально саморозвиток сприяє розвитку особистісної орієнтованості, індивідуального стилю педагогічного процесу, формування професіоналізму на основі «Я-концепції», підвищенню рівня усвідомлення процесу саморозвитку як реального засобу росту якості професійної діяльності, самоактуалізації, самоствердженню, самовдосконаленню і самореалізації педагога, розвитку активності, творчості, суб'єктності стосовно формування власного стилю та методики професійної діяльності, гармонізації особистісного, професійного, життєвого просторів студента, вчителя, тобто самостійне створення умов, за яких учитель реалізує себе у професії.

Висновки з проведеного дослідження.

Отож, професійно-педагогічний саморозвиток педагога – це цілеспрямований процес програмування особистісно орієнтованого професійного самовдосконалення відповідно до базових критеріїв якості на основі визначення наявного особистісного потенціалу розвитку, актуальних надбань власної педагогічної практики, а також пошук адекватного змістово-технологічного забезпечення його реалізації.

Представлене розуміння сутності процесу професійно-педагогічного саморозвитку педагога, його функціональних особливостей, структурної організації дав змогу розробити структуру його процесуального забезпечення як поетапного переведення завдань саморозвитку, що стосуються особистісного та професійного, через формування цілісного, концептуального уявлення про саморозвиток як систему, у конкретні результати, які піддаються діагностиці і визначають рівень ефективності процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2008. № 2 (59). С. 49–57.
2. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: монографія. Київ : ДАККО, 1999. 303 с.

4. Зязюн Л.І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції: монографія. Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 388 с.

5. Колесник О.П. Психологія духовного саморозвитку особистості: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 388 с.

6. Колесник О.П. Ступені духовності та психічні механізми саморозвитку особистості. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: зб. праць. Розділ III. Київ, 1994.

7. Краевский В.В., Хуторской В.В. Предметное и общепредметное образование в образовательных стандартах. Педагогика. 2003. № 2. С. 3–10.

8. Лепіхова Л.А. Онтогенетичні етапи саморозвитку особистості. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: зб. праць. Розділ III. Київ, 1994.

10. Павленко Л.А. Самореалізація творчого потенціалу вчителя в процесі формування національної еліти. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. 2008. Вип. 19 (23). 220 с.

11. Пехота Е.Н. Индивидуальность учителя: теория и практика: Учебное пособие для студентов и преподавателей педагогического института, учителей и слушателей ИУУ. Николаев, 1997. 144 с.

12. Післядипломна педагогічна освіта України: сучасність і перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В.В. Олійника, Л.І. Даниленко. Київ: Міленіум, 2005. 230 с.

13. Психология и педагогика: учебное пособие; под редакцией А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.А. Слостенина. Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2002. 585 с.

14. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа. 2011. № 8-9. С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2011_8-9_4.

15. Семенець Л. М. Педагогічна компетентність викладача як умова формування професійної компетентності майбутнього вчителя. Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Житомир, 2010. Вип. 53. С. 183–186.

16. Харченко П.В. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. 246 с.

17. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2004. 245 с.